

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Η πολιτική ως δημιουργία

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΥΡΑΣΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
----------------	----

Μεταπολίτευση και Θεσμοί

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

Το εμβληματικό Ηγετικό Πρότυπο του Κωνσταντίνου Καραμανλή	17
---	----

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Καραμανλής και το «ελληνικό θαύμα» της μετάβασης στη Δημοκρατία	39
---	----

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΑΚΡΥΔΗΜΗΤΡΗΣ

Το σύστημα της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας που σχεδίασε ο Καραμανλής και οι εφαρμογές του	53
---	----

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ Ε. ΜΠΟΤΣΙΟΥ

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, το κομματικό σύστημα και ο εκδημοκρατισμός	69
---	----

ΕΥΑΝΘΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Πρόεδρος της Δημοκρατίας, 1981–1985: Η προβολή ενός νέου προτύπου για τον αρχηγό του κράτους	83
---	----

ΣΠΥΡΟΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

Κωνσταντίνος Καραμανλής: Σύνταγμα και πολιτική	95
--	----

Οικονομία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΛΟΓΟΣΚΟΥΦΗΣ

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η μεταπολεμική ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας ..	111
---	-----

ΕΛΕΝΗ ΛΟΥΡΗ

Άξονες ανάπτυξης: Βιομηχανική πολιτική και ξένες επενδύσεις (1955–1963 και 1974–1980) ..	127
--	-----

ΜΙΧΑΛΗΣ ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΣ

Οικονομική φιλοσοφία και πολιτική των κυβερνήσεων του Κωνσταντίνου Καραμανλή ..	139
---	-----

ΣΩΤΗΡΗΣ ΡΙΖΑΣ

Η οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων Καραμανλή: Από την Οκταετία στη Μεταπολίτευση	151
--	-----

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	
Η πολιτική του Κωνσταντίνου Καραμανλή στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης	165
ΜΑΡΙΑ ΣΑΜΠΑΤΑΚΑΚΗ	
Μεταπολίτευση και δημόσιες πολιτικές real estate:	
Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η Κτηματική Εταιρεία Δημοσίου	181
ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥ	
Ο Καραμανλής και η πυρηνική επιλογή	191

Παιδεία και Πολιτισμός

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ	
Για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή	215
ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ	
Οι πολιτιστικοί θεσμοί του Κωνσταντίνου Καραμανλή	221
ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ	
Κωνσταντίνος Καραμανλής και Παιδεία	227
ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΚΟΦΑΣ & ΑΝΤΙΓΟΝΗ-ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΟΙΜΕΝΙΔΟΥ	
Η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών και ο ρόλος των κυβερνήσεων του Κωνσταντίνου Καραμανλή	239
ΜΑΝΩΛΗΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ	
Η πολιτιστική πολιτική του Κωνσταντίνου Γ. Καραμανλή: Ένας σχεδιασμός της κουλτούρας ενός Ηγέτη	249

Ευρωπαϊκή Πολιτική

ΚΩΣΤΑΣ Α. ΛΑΒΔΑΣ	
Η Γ' Ελληνική Δημοκρατία στο ευρωατλαντικό περιβάλλον: Επιτεύγματα, κρίσεις και προοπτικές	269
ΑΓΓΕΛΟΣ ΑΓΓΕΛΟΥ	
Η επίμονη ισχύς των ιδεών: Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ	283
ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΡΑΜΟΥΖΗ	
Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών εξελίξεων	301

Εξωτερική Πολιτική

ΣΠΥΡΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Ο Καραμανλής και η ηγετική του ικανότητα στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής 321

ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΛΑΨΗΣ

Οι διπλωματικοί προσανατολισμοί της Κυπριακής Δημοκρατίας
και η ελληνική πολιτική, 1960–1965 339

ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΟΥΜΑΣ

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η ελληνική πολιτική στη Μέση Ανατολή 351

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΛΚΟΣ

Οι βάσεις της υψηλής στρατηγικής του Κωνσταντίνου Καραμανλή, 1974–1980 363

Επίμετρο

Αδημοσίευτη συνέντευξη του Κωνσταντίνου Καραμανλή στον Βάσο Βασιλείου (1981) .. 385

Ανδρέας Γκόφας

Καθηγητής Θεωρίας και Επιστημολογίας των Διεθνών Σχέσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο

♦ Διευθυντής του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών

Αντιγόνη-Δέσποινα Ποιμενίδου

Δρ. Ιστορίας Διεθνών Σχέσεων και Ευρώπης, Πανεπιστήμιο της Σορβόνης

Η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών και ο ρόλος των κυβερνήσεων του Κωνσταντίνου Καραμανλή

Η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών (Ε.Π.Κε.Δ.) αποτέλεσε μία σημαντική πρωτοβουλία της μεταδικτατορικής περιόδου, άρρηκτα συνδεδεμένη με την ευρωπαϊκή πολιτική που ακολούθησαν οι κυβερνήσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Η ευρωπαϊκή προσήλωση του Έλληνα πρωθυπουργού, ήδη εμφανής από τα χρόνια της «οκταετίας» του 1955–63, μεταδικτατορικά θα αναδεικνυόταν σε βασική προτεραιότητα σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, καθώς με την υλοποίηση του στόχου της οργανικής ένταξης της χώρας στο ευρωπαϊκό υποσύστημα του πυρήνα της Δύσης, μεταξύ άλλων, θα εξασφαλιζόταν η ασφάλεια και η οικονομική ανάπτυξη, και θα ενισχυόταν η δημοκρατική σταθερότητα (Σβολόπουλος, 2001: 114–132· Καζάκος, 2001: 231–246· Μπότσιου, 2005: 99–121· Αρβανιτόπουλος, 2021).

Σε αυτό το πλαίσιο, η χώρα εισήλθε σε μια περίοδο εξωστρέφειας, καθώς ήταν αναγκαίο να ξαναβρεί τη θέση και τον ρόλο της μέσα στην Ευρώπη. Με την οικονομία, ωστόσο, να παρουσιάζει σημαντικές αδυναμίες για να αποτελέσει τη βάση της επιχειρηματολογίας απέναντι στους Ευρωπαίους, ο πολιτισμός ήρθε να διαδραματίσει αυτόν τον ρόλο. Αποτέλεσε έναν σταθερό άξονα επιχειρημάτων τόσο σε συμβολικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο (Ποιμενίδου, 2014: 12), χωρίς όμως να αποτελεί απλώς ένα όχημα ρητορικής.

Αντίθετα, τόσο για τον πρωθυπουργό όσο και για τους στενούς συνεργάτες του σε όλη την μεταπολεμική περίοδο –ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζουν ευρωπαϊστές πολιτικοί και διανοούμενοι, όπως οι Κωνσταντίνος Τσάτσος, Παναγιώτης Κανελλόπουλος, αλλά και Παναγής Παπαληγούρας– ο πολιτικός

παράγοντας της ένταξης συνδυαζόταν με μια βαθιά πίστη στην ένωση της Ευρώπης με όρους πολιτικούς και πολιτιστικούς (Τσάτσος, 1977· Χατζηβασιλείου, 2010: 365–71). Με άλλα λόγια, η πολιτιστική πολιτική της περιόδου δεν αποτελούσε ένα απλό εργαλείο στην υπηρεσία μιας διπλωματικής στρατηγικής, αλλά εστίαζε στην ουσία του κοινού ευρωπαϊκού πολιτιστικού υποβάθρου και στην ελληνική συμβολή σε αυτό. Όπως αναφέρει ο Καραμανλής κατά το επιστέγασμα αυτής της προσπάθειας, δηλαδή στην ομιλία του κατά την επίσημη τελετή προσχώρησης της Ελλάδος στην ΕΟΚ: «Η Ευρώπη με το ελληνικό της όνομα, της είναι οικείος χώρος, αφού ο πολιτισμός της είναι σύνθεση του ελληνικού, του ρωμαϊκού και του χριστιανικού πνεύματος» (Σβολόπουλος, 1992–1997, τ. 11: 143).

Η ίδρυση του Ε.Π.Κε.Δ.

Καθώς, λοιπόν, η πολιτιστική πολιτική του Καραμανλή εστίαζε στην ουσία του πολιτιστικού δεσμού μεταξύ Ευρώπης και Ελλάδας, η ιδέα ίδρυσης ενός πολιτιστικού κέντρου στους Δελφούς συμπορεύθηκε εξ αρχής με την προσπάθεια συμμετοχής στην ευρωπαϊκή ενοποίηση. Βέβαια, δεν ήταν αυτή η πρώτη φορά που οι Δελφοί βρέθηκαν, κατά τον 20ό αιώνα, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Ήδη από την εποχή του Μεσοπολέμου, ο «ομφαλός της γης» είχε αποτελέσει σημείο αναφοράς, όπως μαρτυρά η πρωτοβουλία του Άγγελου Σικελιανού και της Εύας Σικελιανού-Πάλμερ με τις Δελφικές Εορτές (Παπαδάκη, 1995· Renée, 1988), ενώ και μεταπολεμικά, ο ποιητής –και μετέπειτα πολιτικός– Γιάννης Κουτσοχέρας είχε κάνει εισήγηση στη Διεθνή Ομοσπονδία Συγγραφέων στο Λονδίνο για την ίδρυση ενός διεθνούς πνευματικού κέντρου στην περιοχή των Δελφών (Ποιμενίδου, 2014: 14).

Το 1957 κατατέθηκε από την ελληνική κυβέρνηση επίσημη πρόταση στο Συμβούλιο της Ευρώπης για την ίδρυση ενός Δελφικού Κέντρου, το οποίο, από τον Σεπτέμβριο του 1962, τέθηκε υπό την αιγίδα του Συμβουλίου. Η τελετή θεμελίωσης πραγματοποιήθηκε στις 28 Μαρτίου 1966 και αμέσως ξεκίνησαν οι εργασίες ανέγερσης του συνεδριακού συγκροτήματος και του ξενώνα. Ωστόσο, οι πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα έμελλαν να έχουν επιπτώσεις και στην πορεία των εργασιών για το Κέντρο. Παρά την προσπάθεια από πλευράς συνταγματάρχων να συνεχιστεί το έργο την περίοδο της Δικτατορίας –ως δείγμα της εικόνας της «κανονικότητας», που επιθυμούσαν να προωθήσουν στο εξωτερικό– η αποπομπή της χώρας από το Συμβούλιο, το 1969, θα είχε ως αποτέλεσμα τη διακοπή των εργασιών.

Το θέμα θα επανερχόταν στο προσκήνιο μετά την πτώση της χούντας και την επιστροφή του Καραμανλή στην πρωθυπουργία (Αρχείο Κωνσταντίνου

Καραμανλή –εφεξής ΑΚΚ–, φ. 367Α). Ο Καραμανλής, αξιοποιώντας τις προηγούμενες πρωτοβουλίες και επενδύοντας στη θετική επίδραση του πολιτισμού στην πολιτική, οραματίστηκε ένα κέντρο το οποίο θα μπορούσε να αναδείξει και πέραν των ελληνικών συνόρων τον ελληνικό πολιτισμό και τις ανθρωπιστικές αξίες. Η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλε εκ νέου την αίτηση για εγκατάσταση ενός ευρωπαϊκού πολιτιστικού κέντρου στους Δελφούς. Η έγκριση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου ανακοινώθηκε τον Οκτώβριο του 1975 (Σβολόπουλος, 1992–1997, τ. 9: 82), και η διαδικασία ολοκληρώθηκε μέσα στο επόμενο έτος. Η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών, ως νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, υπό την εποπτεία του υπουργείου Πολιτισμού και υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, πραγματοποιήθηκε με τον νόμο 645/1977 στις 13 Ιουλίου 1977 (ΑΚΚ, φ. 367Α).

Όπως υπογράμμισε ο εισηγητής της πλειοψηφίας, Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, κατά τη σχετική κοινοβουλευτική συνεδρίαση, το Κέντρο εκπροσωπούσε «την ιδέα μιας ενωμένης Ευρώπης, που δεν διέφερε σε τίποτα από την Παγκόσμια Ιδέα για τη Φιλία και τη Συνεργασία των Λαών του Κόσμου. [...] Το γεγονός ότι η Ευρώπη, αντλώντας τις πηγές της από την αρχαιότητα, αναζητά μέσα για στενότερη συνεργασία και για βαθύτερη ενότητα, καθιστά δυνατή την ανάδειξη των Δελφών ως ιδανικής τοποθεσίας. Είναι ένας κρίκος που ενώνει τους ευρωπαϊκούς λαούς από άποψη ιδεών, θεσμών και προσδοκιών. Στόχος της Ελλάδας είναι να κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση προς όφελος όλων των ευρωπαϊκών λαών» (Ποιμενίδου, 2014: 21–22).

Οι ιδέες που προωθούσε το Συμβούλιο της Ευρώπης, ιδιαίτερα στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είχαν πλέον γίνει ευρέως αποδεκτές τόσο από την ελληνική κοινωνία όσο και από τα μεγάλα πολιτικά κόμματα, μαρτυρώντας έτσι τη συναίνεση που παρατηρείται σε τέτοια ζητήματα μεταδικτατορικά. Επομένως, η ίδρυση του Κέντρου, υπό την αιγίδα του Συμβουλίου, χαιρετίστηκε από τη συντριπτική πλειονότητα του πολιτικού κόσμου (Ποιμενίδου, 2014: 15). Τα πολιτικά κόμματα συνέκλιναν σε τρία σημεία: α) αναγνώριση της σημασίας του κοινού πολιτιστικού παρελθόντος της Ευρώπης και του ρόλου της Ελλάδας, β) επιτυχία της χώρας στην ίδρυση του Κέντρου, παρά τις επιφυλακτικές απόψεις ορισμένων μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, γ) ανάγκη για περισσότερες πρωτοβουλίες αυτού του είδους με στόχο τη διαμόρφωση μιας καλά δομημένης πολιτιστικής πολιτικής (Ποιμενίδου, 2014: 33–36). Και ο Τύπος, σε παρόμοιο κλίμα, τάχθηκε, στην συντριπτική του πλειονότητα, υπέρ του Κέντρου Δελφών (Ποιμενίδου, 2014: 36–37), δίνοντας έμφαση στον «καθολικό χαρακτήρα των δραστηριοτήτων» του (Καθημερινή, 14 Ιουλίου 1977).

Τα πρώτα «δείγματα γραφής» του Ε.Π.Κε.Δ.

Ο ευρωπαϊκός χαρακτήρας του Ε.Π.Κε.Δ. αποτυπώθηκε και σε πιο πρακτικά ζητήματα, όπως στην επιλογή των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου. Αποτελούμενο πρωτίστως από προσωπικότητες του χώρου των Γραμμάτων, το Κέντρο αποκτούσε αυτομάτως κύρος. Πρώτος Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του νέου φορέα ορίζεται ο ακαδημαϊκός Παναγιώτης Ζέπος, πρώην Υπουργός Εσωτερικών και Παιδείας και ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πρώτος Διευθυντής του Κέντρου ορίζεται ο καθηγητής Παύλος Τζεργιάς. Προσωπική επιλογή του Κωνσταντίνου Καραμανλή, ο σημερινός αυτός βυζαντινολόγος και ελληνιστής, όπως ο ίδιος αποκαλούσε τον εαυτό του (Ροίμενιδου, 2020: 281), αποτέλεσε ζωντανό παράδειγμα για την εικόνα του Κέντρου στο εξωτερικό, αντιπροσωπεύοντας ταυτόχρονα ο ίδιος το επιχείρημα για τον ενεργό ρόλο που μπορούσε να διαδραματίσει διεθνώς η σύγχρονη Ελλάδα (Ροίμενιδου, 2020: 267-282). Εκτός από τον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης, Georg Kahn-Ackermann, μέλη του πρώτου Διοικητικού Συμβουλίου ήταν επίσης ο Michael Freiherr Marshall von Bieberstein, διευθυντής του Ινστιτούτου Goethe στο Παρίσι, ο Pierre Pflimlin, πρώην πρωθυπουργός της Γαλλίας και δήμαρχος Στρασβούργου, και ο Olivier Reverdin, καθηγητής αρχαίων ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και μέλος του Καντονικού Συμβουλίου της Ελβετίας (ΑΚΚ, φ. 367Α). Οι επιλογές αυτές μαρτυρούν όχι μόνο το όραμα Καραμανλή για εξωστρέφεια, αλλά και την επιθυμία για καθιέρωση διαλόγου μεταξύ των λαών της Ευρώπης: μια επιθυμία που αποτυπώνεται και στην ομιλία του Προέδρου του Ε.Π.Κε.Δ. κατά την πρώτη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου: «Η παρουσία του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης, η συμμετοχή επιφανών Ευρωπαίων διανοούμενων, ο ενθουσιασμός των Ελλήνων μελών αυτού του Συμβουλίου [...] είναι η μεγαλύτερη εγγύηση για να μπορέσουμε να ολοκληρώσουμε [...] την αποστολή του Κέντρου» (ΑΚΚ, φ. 367Α).

Κύριος ρόλος του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών ήταν να συμβάλει στη διατήρηση και ανάπτυξη εκείνων των πολιτιστικών στοιχείων που, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, μοιράζονταν οι λαοί της Ευρώπης (ΑΚΚ, φ. 367Α). Μέσω πολιτιστικών δράσεων, το Κέντρο θα μπορούσε να γίνει τόπος συνάντησης διανοούμενων και καλλιτεχνών από την Ευρώπη. Με αυτόν τον τρόπο, θα ήταν σε θέση να αναπτύξει τη συνεργασία και να ενισχύσει τους δεσμούς μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών. Μεταξύ των προτάσεων, από πλευράς Διοικητικού Συμβουλίου, ήταν και η ιδέα της διοργάνωσης μιας εκδήλωσης πολιτιστικού χαρακτήρα που μέχρι το τέλος του 1977 θα πραγματοποιούταν τη συμβολή της Ελλάδας στον ευρωπαϊκό πολιτισμό σύμφωνα με τη δελφική ιδέα ή την αρχαία ελληνική τραγωδία. Ο Παύλος Τζεργιάς ήθελε

το Κέντρο να διοργανώνει εκδηλώσεις με διάφορα θέματα, όπως η ελληνική μουσική από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, η σύγχρονη αρχαιολογία με τη συμμετοχή νέων επιστημόνων που θα ασχολούνταν με προβλήματα προστασίας του περιβάλλοντος· ζητήματα, που αποτυπώθηκαν και στις προτάσεις του καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μιχάλη Μουτσούλα. Η ευρωπαϊκή συνεργασία για τον γεωγραφικό χώρο, την τεχνική ανάπτυξη και την αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος ήταν τρεις ιδέες που θα έδιναν στο Κέντρο έναν ευρύτερο χαρακτήρα. Όσον αφορά δε τις κλασικές επιστήμες και ειδικότερα την αρχαιολογία, δόθηκε έμφαση στον εκσυγχρονισμό της, με τη συμμετοχή νέων αρχαιολόγων σε ανασκαφές. Επιπλέον, η δυνατότητα υιοθέτησης ενός προγράμματος υποτροφιών αποτέλεσε ακόμη μια ελκυστική ιδέα. Με τη βοήθεια του Συμβουλίου της Ευρώπης, θα παρείχε την ευκαιρία σε ειδικούς, επιστήμονες και φοιτητές, να έρθουν στην Ελλάδα και να αναπτύξουν μια αλληλεπίδραση ζωτικής σημασίας για το μέλλον. Θα ενισχυόταν κατ' αυτόν τον τρόπο η αλληλεπίδραση και, κυρίως, η συνεργασία μεταξύ των μεσογειακών χωρών, αλλά και ευρύτερα μεταξύ του συνόλου των χωρών της Ευρώπης. Ενώ για πολιτικούς κυρίως λόγους, μια τέτοια προσέγγιση θα ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί, σύμφωνα με τον Georg Kahn-Ackermann, στο πολιτιστικό περιβάλλον των Δελφών οι διαφορές αυτές θα μπορούσαν να ξεπεραστούν και να οδηγήσουν στην καλύτερη κατανόηση των πραγματικών αναγκών, καθώς και των πλεονεκτημάτων μιας κοινής προσέγγισης (ΑΚΚ, φ. 367Α).

Το 1978 διοργανώθηκε το πρώτο συμπόσιο του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών. Οι συμμετάσχοντες ήταν στην πλειονότητά τους Ευρωπαίοι, οι περισσότεροι από τους οποίους προέρχονταν από τον πανεπιστημιακό χώρο. Τα πιο σημαντικά παραδείγματα ήταν το μέλος της Αυστριακής Ακαδημίας και καθηγητής ελληνικής ιστορίας Fritz Schachermeyr, ο καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου Paul Mauro, ο καθηγητής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Πίζας Giuseppe Nenci, ο γενικός διευθυντής της ελεύθερης ιταλικής εγκυκλοπαίδειας Vincenzo Carpellletti, καθώς και ο καθηγητής Georg Picht. Από τον χώρο της πολιτικής συμμετείχαν, μεταξύ άλλων, ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης Georg Kahn-Ackermann, και ο Ολλανδός υπουργός Εξωτερικών Max van der Stoep. Την ελληνική πλευρά αντιπροσώπευσαν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Τσάτσος, ο Παναγιώτης Ζέπος, ο Παύλος Τζερμιάς, καθώς και μέλη της κυβέρνησης, όπως ο υπουργός Πολιτισμού Κωνσταντίνος Τρυπάνης και ο υφυπουργός Εξωτερικών Ανδρέας Ζαΐμης. Η Ακρόπολη ανέφερε ότι συμμετείχαν συνολικά 900 άτομα (Ακρόπολη, 30 Μαΐου 1978). Στόχος της Ελλάδας ήταν να μετατρέψει τους Δελφούς σε περιοχή αναφοράς του ευρωπαϊκού πνευματικού (και πολιτικού) κόσμου, ώστε να εμπεδωθεί από τους Ευρωπαίους το παρελθόν της

χώρας και η συμβολή της στην Ευρώπη και, παράλληλα, να ενισχυθεί ο ρόλος της στο παρόν. Σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Τσάτσο, ο οποίος εγκαινίασε το συμπόσιο του 1978:

Είχα συχνά την ευκαιρία να δηλώσω ότι ούτε η οικονομία ούτε η πολιτική ενότητα της Ευρώπης θα ήταν δυνατές εάν αυτοί οι θεσμοί δεν βασίζονταν σε μια κοινή πολιτιστική βάση. [...] Ένα από τα κύρια καθήκοντα όλων όσων είναι πιστοί στην ιδέα της Ευρώπης είναι να διερευνήσουν τη βαθιά μελέτη και κατανόηση αυτού του κοινού πολιτισμικού υπόβαθρου που ενώνει όλα τα ενδιαφέροντα, [...] είτε το συνειδητοποιούμε είτε όχι, είτε μας αρέσει είτε όχι. [...] Οι ξένοι σύνεδροι πρέπει εδώ να ξεχάσουν ότι είναι ξένοι. Αυτός ο χώρος ήταν δικός τους και δικός μας. Ανήκει σε ένα κοινό σπίτι, την Ευρώπη. Είναι μια πνευματική κοινότητα πολιτών της Ευρώπης (ΑΚΚ, φ. 367Α).

Από την πλευρά του, ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Κέντρου έκανε μια ιστορική παρουσίαση της ενότητας της Ευρώπης, ξεκινώντας από την αμφικτιονία των Δελφών και καταλήγοντας στο ρωμαϊκό δίκαιο που αποτελεί τη βάση του ευρωπαϊκού δικαίου. Επισήμανε, ακόμη, ότι το μήνυμα της ειρήνης των Δελφών έγινε το μήνυμα της Ευρώπης και το θεμέλιο του εκκολλαπτόμενου ευρωπαϊκού πολιτισμού. Γενικότερα, η δελφική ιδέα και το όραμα του Σικελιανού αναφέρθηκε πολλές φορές κατά τη διάρκεια του πρώτου αυτού συμποσίου, δίνοντας έτσι την απαραίτητη αναγνώριση στον Έλληνα ποιητή και στην πρωτοβουλία του. Στην πραγματικότητα, το συμπόσιο συνέβαλε στην προώθηση ιδεών αναφορικά με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και την ελληνική κληρονομιά (Ε.Π.Κε.Δ., 1978).

Αποτελώντας ουσιαστικά το πρώτο «δείγμα γραφής» της λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών σε διεθνές επίπεδο, προκάλεσε, όπως ήταν αναμενόμενο, το ενδιαφέρον του εγχώριου Τύπου. Στην πλειονότητά του υπήρξε υποστηρικτικός της πρωτοβουλίας, με τα δημοσιεύματα να κάνουν λόγο για «αναγέννηση του ευρωπαϊκού πολιτισμού», καθώς και για την ανάγκη ενίσχυσής του (Βλ. μεταξύ άλλων, *Ακρόπολη, Καθημερινή, Πρωινή, Βραδυνή*, 30 Μαΐου 1978). Ωστόσο, δεν έλειψε και η κριτική, καθώς, για μια μερίδα τουλάχιστον, δεν μπορούσε να διαμορφωθεί «ουσιαστική πολιτική με τη διοργάνωση συνομιλιών» (*Το Βήμα*, 30 Μαΐου 1978).

Στο διεθνές επίπεδο, η φήμη του Ε.Π.Κε.Δ. άρχισε να εξαπλώνεται. Κάτι που αποτυπώθηκε και στη δημιουργία του διεθνούς κινήματος «Σώστε τους Δελφούς» από τον Ελβετό οικολόγο και συγγραφέα, Φραντς Βέμπερ, ο οποίος υπογράμμισε, σε επιστολή του προς τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή τον Απρίλιο του 1979, την ανάγκη «για μια ευρωπαϊκή κινητοποίηση,

ώστε το Κέντρο των Δελφών να συνεχίσει να είναι ο πολιτιστικός κρίκος όλων των χωρών της Δύσης» (ΑΚΚ, φ. 47B).

Η καθιέρωση του Ε.Π.Κε.Δ. και η επιβεβαίωση του οράματος του Καραμανλή

Η προσπάθεια για διεθνή παρουσία δεν περιορίστηκε ασφαλώς στο πρώτο συμπόσιο για την Δελφική Ιδέα και την Ευρώπη. Στα μετέπειτα χρόνια της λειτουργίας του, το Κέντρο, σταθερά προσηλωμένο στην καταστατική του αποστολή και το όραμα του ιδρυτή του, προχώρησε σε πληθώρα πρωτοβουλιών, όπως χαρακτηριστικά:

- Διεθνείς Συναντήσεις Αρχαίου Δράματος, οι οποίες, για περισσότερο από δύο δεκαετίες, ενθάρρυναν τον πολιτιστικό διάλογο μεταξύ διαφορετικών θεατρικών παραδόσεων και ανέδειξαν τους Δελφούς ως χώρο συνάντησης, ανταλλαγής και ζύμωσης διαφορετικών απόψεων στο αρχαίο δράμα.¹

- Εικαστικό Πρόγραμμα, αποτέλεσμα των ποικίλων δράσεων του οποίου υπήρξε η δημιουργία στους Δελφούς Πάρκου Γλυπτικής και μόνιμης Συλλογής Έργων Σύγχρονης Τέχνης.²

- Δελφική Ακαδημία Ευρωπαϊκών Σπουδών, η οποία εστιάζει στην μελέτη της ευρωπαϊκής ιστορίας, του πολιτισμού και των τρόπων με τους οποίους η Ευρώπη σήμερα αντιδρά στις προκλήσεις τόσο της πολιτικής και οικονομικής όσο και της πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης.³

- Σεμινάρια Αρχαίων Ελληνικών, με στόχο την επιμόρφωση των κλασικών φιλολόγων-καθηγητών Μέσης Εκπαίδευσης των ευρωπαϊκών χωρών στα Αρχαία Ελληνικά.

- Πανελλήνιοι Αγώνες Επιχειρηματολογίας με συμμετέχοντες μαθητές Λυκείων και οργανωτές το Ε.Π.Κε.Δ. και το Υπουργείο Παιδείας.

Σήμερα, με οδηγό την καταστατική του αποστολή και την πλούσια παράδοσή του, το Ε.Π.Κε.Δ., όπως προκύπτει από την επίσημη ιστοσελίδα του, «θέτει ως προτεραιότητα τη διερεύνηση θεμάτων που έχουν άμεση σχέση με τις ραγδαίες εξελίξεις που βιώνει η ανθρωπότητα στους χώρους του πολιτισμού,

1. Για μια συστηματική παρουσίαση όλων των δράσεων του προγράμματος, βλ. την έκδοση *Το Αρχαίο Δράμα στους Δελφούς* (Ε.Π.Κε.Δ., 2022), η οποία περιλαμβάνει πρωτότυπα άρθρα και δοκίμια κριτικών θεάτρου, ερευνητών και πανεπιστημιακών οι οποίοι έλαβαν μέρος στις δεκατέσσερις συνολικά Συναντήσεις Αρχαίου Δράματος.

2. Για την συλλογή έργων τέχνης του Ε.Π.Κε.Δ., βλ. το λεύκωμα *Δελφικές Ανταύγειες* (Ε.Π.Κε.Δ., 2016) ή τον ιστότοπο: <https://eccd.gr/sylloges/>

3. Η Δελφική Ακαδημία ιδρύθηκε το 2017 με πρωτοβουλία του Παναγιώτη Ροϊλού, καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Harvard και μέλους (και Προέδρου από το 2022 κ.ε.) του ΔΣ του Ε.Π.Κε.Δ., και με την οικονομική υποστήριξη της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος.

της σκέψης, της πολιτικής και των επιστημών, και συνεχώς εμπλουτίζει τις δράσεις του με νέα πάγια προγράμματα, όπως:

- Δελφικοί Διάλογοι, όπου επιφανείς στοχαστές συζητούν φλέγοντα θέματα της επικαιρότητας και προβλήματα τα οποία η ανθρωπότητα θα κληθεί να αντιμετωπίσει στο άμεσο μέλλον.
- Πρόγραμμα Θεατρικής Παιδείας, στόχος του οποίου είναι να φέρει σε επαφή τη νεότερη γενιά με τα σύγχρονα ρεύματα στο θέατρο και με την μέθοδο εργασίας μεγάλων δασκάλων του παγκόσμιου θεάτρου.
- Ετήσιο συνέδριο για την Αρχαιότητα & τον Σύγχρονο Κόσμο, με στόχο την προαγωγή ενός δημιουργικού διαλόγου της κλασικής αρχαιότητας και του σύγχρονου πολιτισμού.
- Ετήσιο συνέδριο για τις προκλήσεις και τις προοπτικές της ελληνικής και ευρωπαϊκής πολιτιστικής διπλωματίας.
- Πρόγραμμα φιλοξενίας που απευθύνεται κυρίως σε καταξιωμένους, αλλά και πολλά υποσχόμενους καλλιτέχνες, συγγραφείς και στοχαστές από όλο τον κόσμο, οι οποίοι θα διαμένουν και θα δημιουργούν στο Κέντρο Δελφών.
- Δελφικό Πολιτιστικό Δίκτυο, το οποίο θα προάγει πολιτιστικές διαδράσεις μεταξύ Ευρωπαϊκών, αλλά και άλλων χωρών, με κέντρο τους Δελφούς.

Συμπερασματικά

Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών αντιπροσωπεύει το ευρωπαϊκό όραμα, που βασίζεται στον πολιτισμό, και που είναι στενά συνδεδεμένο με την Ελλάδα, όπως αυτό εκφράστηκε από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και τους στενούς συνεργάτες του. Το Κέντρο, δηλαδή, όπως αναπτύχθηκε, όχι μόνο συνδεόταν με τα ευρύτερα θέματα πολιτιστικής και ευρωπαϊκής πολιτικής, αλλά, ταυτόχρονα, αποτελούσε σημαντικό παράδειγμα πολιτιστικής διπλωματίας ενός κράτους με επίγνωση της ανάγκης για εξωστρέφεια και συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς, καθώς και του ισχυρού πολιτιστικού κεφαλαίου που διέθετε.

Επιπλέον, η επίσημη συνεργασία με το Συμβούλιο της Ευρώπης, θεματοφύλακα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μαρτυρούσε την υπέρβαση των διαφορών, που, λόγω των γεγονότων, είχε οδηγήσει σε αρκετές περιπτώσεις την Ελλάδα να ξεχωρίζει – με πιο εμφανές παράδειγμα αυτό της αποπομπής της χώρας το 1969. Μεταδικτατορικά, με την επίτευξη αυτής της συνεργασίας, η Ελλάδα διεκδικούσε μια ορατή θέση στην ευρωπαϊκή πολιτιστική σκηνή, ως μια σύγχρονη ευρωπαϊκή χώρα που συμβάδιζε πλέον με τις υπόλοιπες. Επομένως,

έστω και αν η δημιουργία του Κέντρου δεν συνδεόταν άμεσα με την ΕΟΚ, η οργάνωση των πρωτοβουλιών και δράσεων του λειτούργησε επικουρικά σε μια περίοδο, όπου οι διαπραγματεύσεις για πλήρη ένταξη βρίσκονταν σε εξέλιξη και παρουσίαζαν αρκετές δυσκολίες.

Η άμεση εμπλοκή σημαντικών προσωπικοτήτων των Γραμμάτων και των Τεχνών, γνωστών στον ευρωπαϊκό χώρο, η συνεργασία με Ευρωπαίους επιστήμονες, καθώς και τα προγράμματα που αναπτύχθηκαν όλα αυτά τα χρόνια, φανερώνουν τον τρόπο με τον οποίο το Ε.Π.Κε.Δ. συνείσφερε στην ανάδειξη της Ελλάδας σε σύγχρονο πολιτιστικό κέντρο της Ευρώπης, προσδίδοντας, παράλληλα, ακόμα μεγαλύτερο κύρος στην προσπάθεια για χάραξη μιας νέας σελίδας στη σύγχρονη ιστορία της.

ΠΗΓΕΣ

Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών (Ε.Π.Κε.Δ.) (1978), Πρακτικά Συμποσίου «Η Δελφική Ιδέα και η Ευρώπη».

Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών (2023), *Επίσημη Ιστοσελίδα του Ε.Π.Κε.Δ.* - <https://eccd.gr/>.

Σβολόπουλος, Κ. (1992-1997), (επιμ.) *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, τ. 9, Αθήνα: Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής.

Τύπος (Ακρόπολη, Το Βήμα, Βραδυνή, Καθημερινή, Πρωινή).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρβανιτόπουλος, Κ. (2021), «Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρώπη: Όραμα και απόφαση», στο Πασσάς, Α., Αρβανιτόπουλος, Κ. & Κοππά, Μ. (επιμ.) *Ελλάδα-Ευρωπαϊκή Ένωση. Μια σχέση μέσα από «σαράντα κύματα», 1981-2021*. Αθήνα: Πεδίο, σελ. 121-9.

Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών (Ε.Π.Κε.Δ.) (2022), *Το Αρχαίο Δράμα στους Δελφούς – Διεθνείς Συναντήσεις Αρχαίου Δράματος*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών.

Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών (Ε.Π.Κε.Δ.) (2016), *Δελφικές Ανταύγειες*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών.

Καζάκος, Π. (2001), *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά: οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1944-2000*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.

Μπότσιου, Κ. (2005), «Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο: η ευρωπαϊκή τροχιά της Μεταπολίτευσης», στο Αρβανιτόπουλος Κ. & Κοππά, Μ. (επιμ.), *30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, 1974-2004*, Αθήνα: Σιδέρης, σελ. 99-121.

Παπαδάκη, Λ. (1995), *Το εφηβικό πρότυπο και η δελφική προσπάθεια του Άγγελου Σικελιανού*, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας.

Poimenidou, A.-D. (2020), *La culture comme facteur d'européisation. Le rôle de l'argument culturel dans la politique européenne de la Grèce (1944-1979)*, Βρυξέλλες.

Ποιμενίδου, Α.-Δ. (2014), *Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος. Ίδρυση του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών (1977)*, Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Renée, J. (1988), *L'esprit de Delphes: Anghelos Sikelianos*, Εξ αν Προβάνς.

Σβολόπουλος, Κ. (2001), *Η ελληνική εξωτερική πολιτική*, τ. Β', Αθήνα: Εστία.

Χατζηβασιλείου, Ε. (2010), *Ελληνικός Φιλελευθερισμός: το ριζοσπαστικό ρεύμα*, Αθήνα: Πατάκης.

Τσάτσος, Κ. (1977), *Ελλάς και Ευρώπη*, Αθήνα: Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών.

Το αποτύπωμα του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην ελληνική και την ευρύτερη ευρωπαϊκή ιστορία παραμένει ανεξίτηλο. Εικοσιπέντε χρόνια μετά τον θάνατό του, η έκδοση αυτή φιλοδοξεί, με τη συμμετοχή πανεπιστημιακών αλλά και μιας νέας γενιάς ιστορικών, να φωτίσει πτυχές του έργου του, όπως και σημαντικές αποφάσεις και ιστορικές πρωτοβουλίες που φέρουν τη σφραγίδα του.

Εμπεριέχει, πέραν των άλλων, από το αρχείο του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», και δύο ομιλίες του Μίκη Θεοδωράκη και του Κώστα Γεωργουσόπουλου, που δεν είχαν μέχρι τώρα δει το φως της δημοσιότητας. Στο επίμετρο του τόμου δημοσιεύεται, επίσης για πρώτη φορά, μια ιστορική συνέντευξη που είχε παραχωρήσει ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον δημοσιογράφο και συγγραφέα Βάσο Βασιλείου.

